

Рецензія
20.05.2019
Голові спеціалізованої
вченої ради
ДФ № 26.133.089
з психол. наук
Оксані Сергіївни

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 26.133.089
у Київському столичному університеті імені
Бориса Грінченка, доктору психологічних наук,
професору, завідувачу кафедри психології
особистості та соціальних практик Факультету
психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Оксані СЕРГІЄНКОВІЙ

РЕЦЕНЗІЯ

Калужної Євгенії Миколаївни, кандидата психологічних наук, доцента, доцента кафедри практичної психології Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, про дисертацію Шинкарьової Любові Володимирівни «Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій» подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Проблемі психічного здоров'я як важливої складової ефективного функціонування особистості на сьогодні присвячено достатньо велику кількість ґрунтовних наукових праць як теоретичного, так і практичного значення, разом із тим, ця тематика не вичерпала своєї значущості, залишаючись актуальною для сучасної психології, зокрема, в аспекті вивчення психологічних ресурсів і адаптаційних можливостей дружин учасників бойових дій, які перебувають в умовах тривалого стресу, емоційної напруги та соціальної нестабільності.

Саме на тлі масштабних суспільних викликів зростає значення практичної психології як інструменту підтримки сімей військовослужбовців. Зокрема, актуальність означеної проблематики підсилює необхідність у фаховому аналізі особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій, оскільки результати такого дослідження мають важливе прикладне значення для організації ефективної психологічної допомоги і соціального супроводу зазначеної категорії населення.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Новизна та достовірність наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, ґрунтуються на використанні теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, що досліджували відповідну проблематику, а також на 16 публікаціях авторки у провідних наукових виданнях та апробації результатів шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях.

Заслуговує на позитивну оцінку вибір та застосування методологічного апарату емпіричного дослідження, використання валідного діагностичного інструментарію, репрезентативність дослідницької вибірки, ретельний кількісно-якісний аналіз емпіричних даних із залученням сучасних статистичних програм, чим забезпечено надійність і достовірність отриманих результатів.

Авторська змістово-структурна модель особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій становить вагомий внесок у наукове знання. Заслуговують на схвалення такі ключові результати дослідження, як систематизація соціально-психологічних проблем дружин військовослужбовців, визначення їх провідних ресурсів, що сприяють адаптації до складних життєвих ситуацій, а також розробка та апробація програми активізації адаптаційного потенціалу. Важливим є також розроблення практичних рекомендацій щодо реалізації цієї програми в роботі з дружинами учасників бойових дій.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у поглибленні та розширенні наукових уявлень про соціально-психологічні проблеми, компоненти особистісного адаптаційного потенціалу та психологічні ресурси у кризові періоди дружин учасників бойових дій. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в діяльності фахівців, які надають психологічну підтримку сім'ям учасників бойових дій. На основі дослідження розроблено «Програму активізації особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій», яка може бути впроваджена у діяльність психологів, психотерапевтів та соціальних працівників для збереження психічного здоров'я дружин військовослужбовців.

Також основні положення дослідження та розроблена програма можуть бути впроваджені у психоедукаційні ініціативи громадських організацій та приватних компаній, що працюють з темами реінтеграції ветеранів і соціально-психологічної підтримки їхніх сімей.

Дисертаційне дослідження та його основні положення можуть бути застосовані у процесі професійної підготовки та вдосконалення кваліфікації практичних психологів під час викладання навчальних курсів «Кризова психологія з практикумом», «Життєві кризи особистості», «Психологічна допомога особистості в надзвичайних ситуаціях», «Реабілітаційна психологія», «Соціальна психологія».

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки, рекомендації, сформульовані у дисертації, є теоретично й емпірично обґрунтованими. Вони базуються на використанні загальнотеоретичних, експериментальних, математико-статистичних методів та синтезують у собі всі основні результати дисертаційного дослідження.. Дисертантка має власну концептуальну позицію, сформовану шляхом осмислення та інтерпретації отриманих у ході дослідження фактів. Тим самим, можна констатувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих авторкою, цілком відповідає тому рівню, який висувається до сучасних дисертаційних робіт.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри практичної психології Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Психологічна підтримка ресурсного потенціалу особистості в мінливих умовах суспільного буття» (2021-2026 рр.) (державний реєстраційний номер 0121U112046). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від «28» жовтня 2021 року).

Аналіз тексту дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про те, що Шинкарьова Л.В. оволоділа методологією наукових досліджень. Усі поставлені завдання виконані, мета дослідження, яка полягала у теоретико-емпіричному вивченні особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій у складних життєвих ситуаціях, досягнута. Авторська комплексна програма активізації адаптаційного потенціалу апробована, її ефективність підтверджена.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на дев'яти наукових конференціях. Основні результати дослідження вичерпно висвітлені у 16 наукових публікаціях, з них 5 розміщено у наукових виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». Дисертанткою проведена належна робота з упровадження одержаних результатів у практику роботи закладів вищої освіти та організацій, що надають психологічну підтримку населенню.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертація має логічну композицію, представлена трьома розділами. Перший розділ присвячено теоретико-методологічному аналізу особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій в умовах війни. Особистісний адаптаційний потенціал розглянуто як сукупність фізичних, психологічних і соціальних компонентів, що забезпечують здатність жінки до ефективного пристосування у складних життєвих ситуаціях. Розроблено структурно-змістовну модель особистісного адаптаційного потенціалу, класифіковано ресурси дружин військовослужбовців у контексті адаптації до умов війни. У другому розділі описано методологію і методику емпіричного дослідження, представлено отримані результати. Проведено психосемантичний аналіз образу дружин військовослужбовців, визначено їх провідні соціально-психологічні проблеми та копінг-стратегії, що допомагають адаптуватись до умов війни. У третьому розділі подано обґрунтування та практичні результати програми активізації адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій.

Загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам, встановленим освітньо-науковою програмою. Аналіз змісту та структури дисертації дозволяє стверджувати про її завершеність та відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу відповідно до Наказу МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Ознайомлення зі змістом рукопису дисертації підтверджує, що здобувачка дотримувалась всіх вимог академічної доброчесності. Усі положення роботи, які Шинкарьова Л.В. використовує для аргументації та підтвердження основних концептуальних аспектів дослідження особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій, супроводжуються відповідними посиланнями на джерела. Ознак текстових запозичень чи порушень принципів академічної доброчесності не виявлено.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1. У теоретичній частині роботи представлено авторське бачення феномену особистісного адаптаційного потенціалу, який в контексті викликів сьогодення відзначається своєю специфікою. У зв'язку із цим, було б доцільно прописати найбільш ключові вектори трансформації існуючих в психологічній науці методологічних напрацювань, на які спирається дисертантка, на її власну концептуальну позицію. Крім того, тексту дисертації не завадить більшої полемічності за рядом порушених у роботі концептуальних питань.

2. Про практичну значущість роботи свідчить те, що дисертанткою детально описано методологію, зміст і структуру авторської розробки «Програма активізації адаптаційного потенціалу», проте, не повністю розкрито конкретні специфічні умови, важливі для організації тренінгової роботи як очного, так і дистанційного формату, за яких ця програма може бути ефективно впроваджена та зреалізована (з яких джерел дружини учасників бойових дій мають можливість дізнаватися про програму, як вони можуть долучитися до програми, за якими критеріями комплектується група тощо). На нашу думку, як для

психологів-практиків, які впроваджують програми психологічного супроводу, так і для науковців, які досліджують дотичну проблематику, було б дуже цінним мати у розпорядженні більш детально прописаний організаційно-методичний аспект авторської розробки, що містить в собі потужний адаптаційний потенціал.

3. В емпіричній частині роботи зазначається, що з метою забезпечення однорідності досліджуваної групи, з вибірки дослідження було виключено дружин загиблих військовослужбовців, жінок, чиї чоловіки перебувають у полоні або є зниклими безвісти, а також тих, чиї чоловіки мають ампутації внаслідок бойових дій. Проте, в контексті вивчення адаптаційного потенціалу зазначені жінки становлять найбільш вразливу групу щодо психотравматизації. Їх виключення, на нашу думку, знижує загальну репрезентативність вибірки й обмежує екстраполяцію висновків на ширше коло дружин УБД. Вважаємо, було б доцільним часткове включення цих жінок у якості порівняльної підгрупи.

4. Здобутки дисертантки оприлюднені у достатній кількості наукових праць, втім, матеріал третього розділу за результатами формувального етапу дослідження, який висвітлений у двох наукових публікаціях, на нашу думку, за змістовністю та практичною цінністю заслуговує бути представленим у більшій кількості публікацій апробаційного характеру.

Втім, зроблені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи, не знижують наукового і практичного внеску Любові Володимирівни у розробку актуальної для сучасної психології проблеми, а радше є настановами для продовження дослідницького пошуку у напрямку поглибленого вивчення психологічних аспектів адаптивного функціонування особистості у кризових умовах життєдіяльності.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Попри висловлені зауваження та побажання, підводячи підсумки проведеного Шинкарьовою Л. В. вивчення особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій в умовах війни, слід підкреслити відповідність емпіричного дослідження проблемам психології особистості, сім'ї, кризової психології, що дає можливість інтерпретувати його як обґрунтоване.

Вважаємо, що результати роботи продемонстрували високий рівень знань, умінь, навичок і компетентностей дисертантки, що дозволили реалізувати завдання дослідження у повному обсязі. Здобувачка здатна самостійно проводити дослідження, аналізувати й аргументувати власну думку. Концептуальність і логіка роботи демонструють наукову інтуїцію авторки та вміння виважено оперувати ключовими дефініціями і категоріями, з огляду на це, констатуємо, що евристичний потенціал дослідження повною мірою реалізований.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

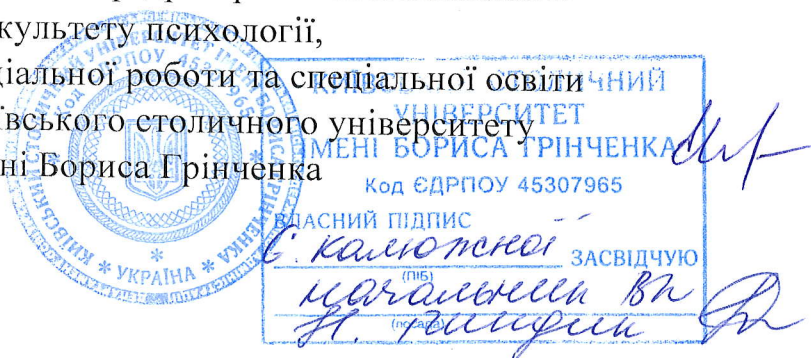
Дисертаційна робота Шинкарьової Любові Володимирівни «Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій» представляє цілісне наукове дослідження, у межах якого отримано нові науково обґрунтовані результати. Сукупність висновків і напрацювань у роботі сприяє вирішенню актуального наукового завдання, що має важливе значення для подальшого розвитку психологічної науки.

Дисертаційна робота відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 3 лютого 2017 р. за №155/30023) за пп. 9 – 18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка Шинкарьова Любов Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Факультету психології,

соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Євгенія КАЛЮЖНА